

Z historie místních Židů

Židovské obyvatelstvo Dačicka a Slavonicka mělo v regionu staletou životní tradici. Celý region jihozápadní Moravy byl po roce 1670 zasažen migrační vlnou Židů z Dolního Rakouska a došlo k vytvoření silných židovských obcí v Písečné, Dolním Bolíkově, Markvarci aj. Ve městech v regionu nemělo židovské obyvatelstvo většího zastoupení, teprve po zrovnoprávnění Židů od poloviny 19. století začalo docházet k jejich přesunu z vesnic do měst.

Konkrétně ve Slavonicích můžeme o židovském osídlení hovořit až po roce 1848 – kdy bylo židovské obyvatelstvo zrovnoprávněno s ostatním obyvatelstvem rakouskou ústavou. To vyvolalo rychlou změnu – přesun Židů do měst. Po definitivním zrovnoprávnění s ústavou roku 1867 došlo k další migrační vlně, po které žilo ve městě 63 židovských obyvatel. Maxima potom slavonická obec dosáhla na přelomu století, kdy zde v roce 1900 žilo 77 lidí s židovskou vírou.

Slavonická židovská komunita zásadním způsobem přispěla k industrializaci města. O to se zasloužily nejenom vlastní podniky místních Židů, ale hlavně několik poboček vídeňských firem. S Vídeňskou obcí totiž místní Židy pojily úzké rodinné vazby. Slavonická obec spadala pod Písečné do roku 1895 – tedy do doby, kdy ve Slavonicích vznikla samostatná židovská obec, což souviselo i s postavením nové budovy synagogy v Dlouhé ulici (dnes ul. J. Švermy). Stavba vznikla z popudu slavonického obchodníka a továrníka Lazara Stukharta, kterému byla také dedikována. Nesloužila jen ke kultovním účelům, ale byla střediskem mnoha dalších aktivit zdejší židovské obce. Byla využívána i jako nemocnice pro staré a nemocné Židy a v prvním patře byl byt učitele.

Během Československé republiky 1918 – 1938 se život slavonických Židů prakticky nezměnil. Koncem třicátých let však bylo i místní židovské obyvatelstvo zasaženo agresivitou nacismu. Většina slavonických Židů odešla po mnichovských událostech roku 1938 na území Druhé republiky (do vnitrozemí) a jejich jména nacházíme po roce 1939 hned v několika protektorátních transportech do Terezína a dále na východ...

Šlo o rodiny Allinovu, Bauerovu, Guttmannovu, Mandlovu, Planerovu, Schwalbovu, Zimmerovu a Lichtwitzovu. *Nezapomínáme.*

Místní pivovar a rodina Lichtwitzova/Mückova v dramatickém období kolem 2. světové války

Bližší příběhy přináší výpověď sester Mückových (rodinné jméno za svobodna), konkrétně Normy Goralí a Ilse Deckelbaum. Obě pocházely z poměrně významné slavonické rodiny Lichtwitzových. Dědeček obou žen – Emil Lichtwitz – byl významným slavonickým podnikatelem, obchodníkem, komunálním politikem a majitelem místního pivovaru. Angažoval se v sociální demokracii, kandidoval pravidelně i v místních volbách a v letech 1922 i 1927 byl dokonce zvolena zástupcem slavonického starosty. O začátcích pivovaru se toho mnoho neví. Emil zemřel v roce 1931 a jeho hospodářské aktivity převzal jeho zeť Erich Mück. V roce 1932 byl provoz samotného pivovaru Lichtwitz ukončen.

Erich Mück si vzal Emilovu dceru Irmu Lichtwitzovou. Bydleli spolu v Nádražní ulici čp. 235 - zdělili velký dům se zahradou, v blízkosti slavonického nádraží. Krom jiného provozoval Mück také hostinec (znovu-obnoveno v květnu 2016 – Stavební hutí Slavonice) a byl distributorem budějovického piva Budvar. Vlastní osobní příběh Ericha Mücka je zajímavý také z hlediska jeho vztahu k náboženství. Erich se narodil v roce 1890 ve Vesci u Pardubic a byl jedním z těch, kteří po zkušenostech z první světové války odmítli příslušnost k jakémukoliv náboženství. Vystoupil z římsko-katolické církve a deklaroval se jako člověk bez vyznání. Rodina se hlásila k německé národnosti, synagogu však navštěvovaly pouze matka s dcerami. Jak dodává Norma Goralí: „*Otce nezajímalo, jestli budeme židé nebo křesťané, babička Lichtwitzová rozhodla.*“ Manželství bylo uzavřeno 3. listopadu 1925 ve Slavonicích. První dcera Norma Mücková se narodila 18. 9. 1926, její sestra Ilse Mücková pak 6. 3. 1932. Také jejich rodinu zasáhly smutné události podzimu 1938, o

kterých vyprávějí ve svých vzpomínkách.

Ač jsou od sebe sestry narozeny v odstupu šesti let, je patrný velký rozdíl ve vnímání celkové situace ve městě. Norma, starší z obou sester, vzpomíná na Slavonice jako na místo, kde měla krásné dětství – krásný dům s velkou zahradou, dětství plné her... Vzpomíná na svého dědečka Emila, který byl dle jejích slov významným slavonickým mužem. V rodině se slavily některé typické židovské svátky jako pesach a roš hašana. Do školy Norma chodila mezi šestým a dvanáctým rokem. Vzpomíná na celkově přátelské prostředí, teprve rok před příchodem Hitlera se situace změnila. Židovské děti začaly být kolektivem německých dětí ignorovány. V jejích vzpomínkách zůstaly Slavonice místem hezkého dětství, ve dvanácti letech však byla i ona konfrontována s hrůzami přicházejícího nacismu.

Ilse jako by své dětství žila již v jiném městě. V roce 1938 jí bylo pouhých šest let. Má ve své paměti jiné Slavonice. Pamatuje si počátek školní docházky a jen málo židovských rodin, zjevně v souvislosti s odchodem židovských rodin ze Slavonic v roce 1938. Ilse vzpomíná, že si s německými dětmi příliš nehrála. Byla spíše doma, kde bylo hodně zvířat a velké hospodářství. Slavonice má v paměti jako město s poměrně venkovským charakterem. Pokud jde o vztah německé většiny k Židům, ostatní obyvatelé s jejich rodinou, podle jejích slov, příliš nemluvili. Její nejhorší vzpomínkou na období do Mnichovské dohody je fyzický útok, který zažila. Mnohokrát poté docházelo k verbálním útokům na Židy, včetně jejich rodiny.

Ze vzpomínek Normy, kdy se ohlíží za situaci podzimu 1938: „*Češi i Židé odešli. Náš otec nehodlal odejít s argumentem, že jsme přece Němci. Také sestra mojí matky zůstala. Otec distribuoval pivo, a tak musel jezdit s pivem i přes hranice. Jednou otec odjel s velkou zakázkou a celé tři dny jsme o něm nevěděli. Poté přišli do našeho hostince nějací Češi, kteří se divili – co stále děláme ve Slavonicích, když přišli Němci?! Že půjdeme rovnou do vězení... Maminka vzala dva kufry a jely jsme vlakem do Dačic, mezi Slavonicemi a Dačicemi byly asi tři stanice. Zachránil nás Čech ve vlaku, který nás prohlásil za svou rodinu. Vystoupily jsme v Dačicích a matka pronajala malý byt.*“

Na stejnou událost vzpomíná Ilse následovně: „*Když přišli Němci, byly ve Slavonicích nacistické vlajky a květiny. Pamatuji si Hitlera na koni. Nikdy na Hitlera nezapomenu. Rakouská hranice byla za kopcem a náš dům byl blízko hranici. Dívala jsem se z okna a někdo přijížděl. Několik koní a auta. Když projeli, matka nás vzala na nádraží a byl to poslední vlak, který přejížděl do Čech. Zachránil nás Čech, který nás prohlásil za svou rodinu, byl to průvodčí. Přijeli jsme do Dačic, kde jsme vystoupily. Čekala tam manželka průvodčího, bydleli jsme pak u toho průvodčího. Bylo to blízko nádraží, kde byla velká zahrada.*“ Z obou vzpomínek je zjevná dramatická situace bezprostředně po obsazení města. Rodina je bez otce a v nejistotě utíká ze strachu před perzekucí na území Druhé Republiky, do blízkých Dačic.

Následný osud rodiny Mückových byl rovněž nelehký a dotknul se hned několika míst Protektorátu Čech a Moravy – Jihlavy, Brna a nakonec opět Slavonic. Před návratem do Slavonic otec Erich rodinu navštěvoval, přičemž dlouhodobě žádal, aby se vrátily zpět za ním do Slavonic. Nakonec se mu podařilo získat i úřední záštitu pobytu zbytku rodiny ve Slavonicích. Byl to právě nežidovský původ Ericha, který v té době všechny zachránil, a rodina opět od roku 1939 žila ve Slavonicích. Na návrat vzpomíná Ilse: „*Odjeli jsme autem s otcem zpět, cesta trvala kolem dvou až tří hodin. Brno není od Slavonic tak daleko. Po návratu bylo druhý den vše jako předtím. Nic se nezměnilo, restaurace fungovala, pivo se točilo, všechno bylo v pořádku. Až o pět nebo šest měsíců později přišel dopis, že nesmíme s maminkou jako Židé do podniku. Zůstávaly jsme tedy vzadu a jen otec chodil pracovat do restaurace. Zůstávaly jsme v domě a nikam jsme nechodily.*“

Norma vzpomíná na válečné období podobně: „*Během války jsme zůstávaly doma, nechodily jsme ven. Nemohly jsme chodit na ulici. Byli jsme jediní Židé ve městě, ale nemohly jsme chodit do školy. Chtěla jsem být doktorkou, ale všechny ideály jsem ztratila. Za války jsme neměli hlad, ale rodina neměla peníze. Chodily jsme do lesa brzy ráno sbírat houby, borůvky, až večer jsme se za tmy vracely. Náš dům byl naštěstí na kraji města, tak nás nikdo neviděl. Takto jsme žili do konce války.*“ Rodina během válečného období obývala pouze dvě místnosti ze svého velkého domu. Do jejich domu byl totiž nasazen arizátor – vídeňský obchodník se dřevem Schulz, který zde

bydlel i se svou mladou manželkou.

Soužití říšského Němce s židovskou manželkou a dcerami přinášelo Erichovi nemalé problémy. Byl několikrát vyšetřován, vězněn a poslán do pracovního tábora. Jednou ho zavřeli za to, že Ilse vyrazila do ulic „bez hvězdy“. Následkem několika vězňení a celkově špatného zacházení těžce onemocněl a v roce 1947 zemřel v nemocnici v Brně. Dcery vzpomínají, že měl ještě před koncem války velké plány odjet do Ameriky, k čemuž nakonec nedošlo. Rodině se sice podařilo přežít těžké období druhé světové války, ale nové období po roce 1945 vytouženou svobodu nepřineslo a navíc se objevily další těžkosti.

Irma Mücková se ke konci války o své dcery bála. Rodina se proto skrývala před ustupujícími německými jednotkami, ale i před prvními jednotkami Rudé armády. Po deseti dnech po osvobození Rudou armádou se vrátily domů a matce Irmě se naštěstí podařilo sprátně se se sovětským důstojníkem, který byl židovského původu. Nastěhoval se k Mückovým, čímž byla rodina chráněna před případnými útoky ruských vojáků. Ne tak ostatní německé ženy ve Slavonicích, jak stručně vzpomíná Ilse: „*V noci nebylo slyšet nic jiného než křik, jen křik.*“

Vzhledem k německému původu otce se Mückovi okamžitě dostali do problémů s československou státní správou. Bylo na ně totiž pohlíženo jako na Němce. Norma se tomuto období věnuje v následující vzpomínce: „*Na podzim roku 1945 jsme dostali dopis o konfiskaci majetku ze slavonické radnice, že do konce roku musíme odejít z ČSR. Jako důvod bylo uvedeno, že jsme Němci. Nevěděli jsme, co budeme dělat.*“ I přesto, že rodina nemusela do odsunu – byl jim zabaven majetek i živnost, protože byly napsány na Ericha Mücka, který nebyl Žid, ale Němec. Rodina proto koncem roku 1945 znovu odchází ke svým příbuzným do Brna. Brněnskou anabázi komentuje Norma mimo jiné slovy: „*Báli jsme se mluvit německy. Dodnes se bojím mluvit nahlas německy na veřejnosti...*“. Poválečná atmosféra byla velmi protiněmecky vyostřená, což se nezměnilo ani po únoru 1948. Ilse si zachovala velmi odmítavý postoj i vůči Československu a konkrétně proti komunistické straně: „*Čeští komunisté se vůči nám chovali stejně jako nacisté. Byli jsme vyhazováni z různých míst. Němečtí Židé byli diskriminováni.*“

Tato situace, i předchozí zkušenosti, byla důvodem pro rozhodnutí rodiny opustit Československo. To se uskutečnilo v roce 1949, kdy se odstěhovali do Izraele. Jak říká Ilse: „*Osvobození nepřišlo s koncem války, osvobození přišlo až v Izraeli.*“ Tam se Norma pustila do podnikání a Ilse studovala architekturu. Ani jedna tam však nezůstala. Norma odešla do Německa a Ilse do Kanady. Osud jejich rodiny dobře ilustruje složité peripetie dějin 20. století.

Vzkaz Ilse budoucím generacím: „***Odkaz? Rada? Ne. Když mi moje matka dávala rady, byly většinou špatné. Důležitý je instinkt. Ten vás dovede velmi, velmi daleko. Proč jsem přežila? Protože jsem chtěla žít, protože jsem chtěla jít dál...***“

Z rozhovoru s Ilse Deckelbaum a Normou Goralí, vnučkami Emila Lichtwitze, místního pivovarníka a významné osobnosti města, 6. 5. 1997, pro Centrum vizuální historie Malach, Montreal, Kanada.